

І. Б. МАТЯШ*

**ЛЕКЦІЇ З АРХІВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ
ВІД МЕТРА УКРАЇНСЬКОЇ АРХІВНОЇ ОСВІТИ
(до виходу навчального посібника проф. Ярослава Калакура)**

Ім'я доктора історичних наук, професора Ярослава Степановича Калакура українській архівній спільноті добре знайоме як багаторічного члена дорадчих органів (колегії, науково-методичної ради, громадської ради) спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у сфері архівної справи і діловодства (Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України, Державного комітету архівів України, Державної архівної служби). А великій частині архівістів – відоме зі студентської лави. У Київському національному університеті імені Тараса Шевченка шановний професор виховав не одне покоління «хранителів вічності», передаючи фахові знання і молодечу незаспокоєність долею архівів, демонструючи взірць наукової продуктивності і викладацької ретельності.

Новий навчальний посібник його авторства¹, що з'явився минулого року, має особливе значення. Це – реалізація давнього задуму Ярослава Степановича щодо втілення в книжковій формі навчального курсу «Менеджмент в архівній галузі» і практична допомога викладачам архівної справи в українських вишах. Відомо, що якісної навчальної літератури завжди бракує, в т. ч. (йй на-самперед) – в архівній освіті. Очолоюючи профільну кафедру в 1994–2002 рр., Я. С. Калакура докладав зусиль до створення навчального комплексу з архівознавства, поглиблював зв'язки кафедри з архівними установами, щоб здобуті знання молодь закріплювала на практи-

* *Матяш Ірина Борисівна* – докторка історичних наук, професорка. Провідна наукова співробітниця відділу історії міжнародних відносин та зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України, професорка Національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова.

¹ *Калакура Я. С.* Менеджмент в архівній справі: конспект лекцій. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 240 с.

ці; багато дописував до архівознавчих видань. У цей час нам довелося тісно співпрацювати над підготовкою перших архівних підручників, наукових конференцій, проведенням студентської практики.

Видання структуроване відповідно до навчальної програми і містить стислий виклад (конспект) основного матеріалу (всього 17 лекцій), як визначено вказаним жанром посібника. Питання до іспиту з курсу «Менеджмент в архівній галузі» в додатку дозволяють студентам перевірити свої знання, а перелік літератури та джерел відкриває простір для самоосвіти і залишає поле для бібліотечної евристики.

Посібник одразу привернув увагу викладачів архівознавства, що займаються підготовкою фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи, в інших вишах. Майданчиком для обговорення нової фахової літератури стали, зокрема, архівознавчі конференції в Національному педагогічному університеті імені Михайла Драгоманова. На думку голови комісії з діловодства, соціальної роботи та суспільних дисциплін ДВНЗ «Київський механіко-технологічний коледж» Н. О. Передерій (чи не найактивнішої учасниці конференцій), хоч конспект лекцій Я. С. Калакури «Менеджмент в архівній справі» розрахований на підготовку магістрів з архівознавства, він містить важливий навчальний матеріал для викладання у коледжах. Вивчення проблем менеджменту в архівній справі важливе для ДВНЗ «Київський механіко-технологічний коледж», де викладачі архівознавства прагнуть готувати конкурентоспроможних спеціалістів на ринку праці в галузі організації діловодства.

Відтак навчальний посібник вивчався на засіданні очолюваної Н. О. Передерій комісії. Колеги зауважили, що матеріали лекцій містять не тільки визначення основних понять, але й історіографію вивчення тієї чи іншої проблеми, цікаві приклади та рекомендації автора щодо шляхів оптимізації вирішення сучасних питань управління у сфері архівознавства. Головні визначення виділені у тексті жирним курсивом, що спонукає читача візуально зосередити увагу на конкретному навчальному матеріалі. Творчі завдання для самостійної роботи та самоконтролю розширені за змістом, цікаві, вимагають вміння систематизувати та аналізувати інформацію, розвивають креативне мислення. Висловлювалися й думки щодо удосконалення матеріалу з урахуванням специфіки підготовки студентів у коледжах. Зважаючи на краще засвоєння матеріалу за наявності схем або таблиць, пропонувалося використовувати «візуальний акцент» на висновках до кожного питання, який дозволив би зосередити увагу на основних поняттях та визначеннях, що їх необхідно запам'ятати при вивченні дисципліни. З огляду на специфіку сучасного освітнього процесу, орієнтованого на чітке знання термінів, стандартів, нормативної та законодавчої бази, пропонувалося додати тестові завдання для ретельнішого контролю

рівня підготовки студентів та подати в додатках словник термінів та понять з метою систематизації та актуалізації знань під час підготовки до будь-якої форми контролю. Як особливо важливі в підготовці фахівців у сфері документального та інформаційного обслуговування управлінських установ, члени комісії визначили лекції № 5 (Система принципів та методів управління в архівній справі), № 7 (Управління персоналом у системі архівних установ) та № 15-16 (Правове, інноваційно-інформаційне та технологічне забезпечення управлінської діяльності в архівній галузі). Загалом колеги зійшлися на думці, що використання конспекту лекцій Я. С. Калакури «Менеджмент в архівній справі» у навчальному процесі за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» дозволяє підвищити якість викладання дисциплін з архівознавства та менеджменту й дослідити сучасні тенденції розвитку архівної справи. Наведений приклад небайдужого обговорення навчального видання свідчить, з одного боку, про важливість забезпечення навчального процесу якісною літературою, з другого – про інтерес викладачів архівознавства до праць метра архівної освіти Я. С. Калакури.

У червні 2019 р. навчальний посібник було презентовано архівній спільноті під час круглого столу в Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГО України). Фахово «препарували» видання колишня студентка Я. С. Калакури, а нині – директорка Центрального державного архіву зарубіжної україніки І. М. Мага, випускниця профільної кафедри Київського національного університету імені Тараса Шевченка, заступниця директора Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України Н. В. Маковська, директорка ЦДАГО Україна О. В. Бажан та ін. Посібник отримав високу оцінку серед архівістів.

Слід зауважити, що це авторський курс. Питання, які розглядаються в матеріалі лекцій, переважно викладають в комплексному курсі «Архівознавство». Київський національний університету імені Тараса Шевченка залишався єдиним центром підготовки архівістів в Україні фактично до середини 1990-х років. Тоді розпочали підготовку архівістів переважно на історичних факультетах Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Львівський національний університет імені І. Я. Франка, Запорізький державний університет, Східноукраїнський державний університет (м. Луганськ), Київський національний університет культури і мистецтва, Державна академія керівних кадрів культури і мистецтва, педагогічні університети та інститути (Чернігівський, Київський, Тернопільський). Базовими курсами в усіх вишах було «Архівознавство», «Документознавство», «Діловодство». Впродовж 2-х десятків років змінювалися назви спеціальності та навчальних курсів, методи викладання.

Видається вдалою форма подачі матеріалу у посібнику Я. С. Калакури. Крок за кроком, поглиблюючи і розширюючи навчальну інформацію, автор демонструє, що лекційний курс не данина модній термінології, а спроба разом зі студентами осмислити сутність управління в архівній справі. Відомо, що поняття «менеджмент» має такі синонімічні (але не тотожні) поняття як «адміністрування», «керування», «управління». Останнє поширюється зокрема на суспільні та державні системи, тоді як поняття «менеджмент» переважно застосовують для характеристики процесів управління підприємствами (господарськими організаціями). Очевидно, в архівній справі можна застосовувати поняття «управління». В лекції № 1 Я. С. Калакура розглядає менеджмент в архівній справі як управлінський процес, розширюючи значення поняття. Важливо, що в кожному конспекті подані мета лекції та ключові слова, окреслено авторське бачення менеджменту в архівній справі як галузі знань та його функцій в архівній справі, чітко артикульовані вимоги до управлінських кадрів архівної системи. Окрему лекцію професор Калакура присвятив розгляду історичних та наукових засад менеджменту архівної справи. Викладений матеріал, творчі завдання для самостійної роботи та самоконтролю, рекомендована література забезпечують студентів інформаційну підтримку підготовки до семінарських завдань. Помітною особливістю навчальних посібників Я. С. Калакури є чітка структурованість матеріалу, притаманна й цьому виданню, що сприяє осмисленню і засвоєнню нових для студентів знань.

В лекції № 3-4 автором розглянуті методологічні засади та наукові принципи сучасного менеджменту, окреслені його сучасні моделі та їх значення для управлінської діяльності в архівній сфері. Особливо важливим для управління в архівній справі, поспіль із вказаними принципами історизму та об'єктивності, є, на нашу думку, сформульований Я. С. Калакурою принцип наступності (спадкоємності). При цьому слід зауважити, що він «працює» лише на моделях, в яких забезпечується аполітичність і усвідомлення місії архівів у суспільстві та державне значення архівів і організації діловодства. Матеріал наступної лекції зосереджений на принципах і методах управління в архівній справі, що корелюють із загальними принципами управління (наукова обґрунтованість, компетентність, інноваційність, людиноцентрична націленість та ін.) і вимагають дотримання в професійній діяльності. В сучасній архівній практиці в Україні питання про особу управлінця в архівах є проблемою надзвичайною. Від середини 1990-х років не змінюється тривожна тенденція старіння кадрового складу керівництва архівів, призначення на управлінські посади осіб без фахової освіти і досвіду роботи в архівах, відсутність центру підвищення кваліфікації архівістів, плинність кадрів, пов'язана з досить низьким соціальним рейтингом професії архівіста і незадовільним матеріальним забезпеченням.

Можливо, поширення досвіду викладання, запропонованого Я. С. Калакурою курсу на інші виші мало б позитивний вплив на ситуацію. Однак загалом галузь потребує системних змін і нових кадрів, а удосконалення управлінської діяльності в архівних установах вимагає змін у профільному законодавстві.

Правовим засадам управлінської діяльності присвячено окрему лекцію (№ 15–16), в якій також зроблено висновок щодо кволого впровадження новітніх технологій у діяльність архівних установ. Не можна не погодитися з цією заввагою, оскільки в світі інформаційний напрямок в архівній освіті і практиці давно набув домінуючого значення. Нагромадження проблем, пов'язаних із безпекою інформації, забезпеченням збереженості документів Національного архівного фонду України, всебічним використанням архівної інформації і т. п. породжує нагальну потребу оволодіння архівістами (насамперед – управлінцями) разом із традиційними знаннями і методами опрацювання і збереження архівних документів, сучасними інформаційними технологіями. Без використання нових інформаційних технологій сьогодні не уявляється можливим задоволення попиту суспільства і його окремих членів на ретроспективну інформацію.

Загалом навчальний посібник Я. С. Калакури став помітним явищем у розвитку архівної освіти. Важливий для студентів і викладачів, він прислужиться вивченню теоретичних засад менеджменту в сфері архівної справи, управління персоналом, правового забезпечення управлінської діяльності архівних установ. Ретельно розроблена тематика лекцій дозволяє в повному обсязі вивчити дисципліну, закріпити одержані знання та розширити їх через ознайомлення з додатковою літературою.

Насамкінець хочеться неформально подякувати шановному Ярославу Степановичу Калакурі за його внесок в архівну освіту, довголітню дружбу і побажати нових видань.